

De lesz, ami már van...

Helyspecifikusság és performativitás Ütő Gusztáv munkáiban

KÁNYÁDI IRÉNE

Erdélyi Művészeti Központ, Sepsiszentgyörgy, 2018. I. 20. – II. 16.

„A világhoz emberi módon csak a testtel és csak megtestesülve lehet hozzáférni.”

ERICA FISCHER-LICHTE

A kimondott, akárcsak a leírt szó: tett. A cselekmény, a festés, akárcsak a festmény maga: tett. Súlya és tétje van, performatív erejével hatást kelt, felfogat. A sepsiszentgyörgyi Erdélyi Művészeti Központban megnyílt Utő Gusztáv¹ festészeti kiállítása. Habár a művész 1978 és 1982 között festészeti szakot végzett a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolán Abodi Nagy Béla tanítványaként, munkásságát a nagyközönség mégis főként a performanszai kapcsán ismeri.

A mostani kiállítás anyagának nagy része szervesen kötődik azokhoz a cselekményművekhez,² amelyeket a művész az idő folyamán végrehajtott a világ különböző pontjain. Ezeknek a performanszoknak a lényegét, drámai pillanatait sűríti képbe, így a festményeknek ezáltal éppoly performatív jellegük van, akárcsak az őket meghihető cselekményműveknek.

A szakirodalom a képzőművészeti performansz eredetét a színházból és a rituális szertartásokból eredezteti. Ennek értelmében a performanszművész egyfajta áldozathozattal vállal fel közösségépítő szerepet. Utő Gusztáv munkáiban a képi megjelenítésen túl a kapcsolatteremtés kap hangsúlyos szerepet. Egy olyan életérzésnek a közvetítését vállalja fel, amely túllép a személyes szférán, és a közösség életébe hatol bele: közszolgálatot végez.

A saját testét adja. A testet, amely nyomot hagy, amely által megmutatja, felfedi önmagát, és amely médiummá válik, mint a megélt jelenlét kifejeződése, mint egy közvetítő közeg. A testiségnek a performanszaiból áttemelt személyes hangnemű továbbvitelét fedezhetjük fel festményeiben: nagyrészt önarcképeket fest vagy a családtagjai és a hozzá szellemileg, barátilag legközelebb állók portréival operál a pikturális szférában.

Ahogy a performansz kezdetein a különböző művészeti ágak közötti határátlépésre, szemléletváltásra való igény sarkallta a művészeket, most egy visszafordított határátlépésnek lehetünk a tanúi. A művészi teljesítmény eseményszerűsége, amely a statikus művet artefactumnak deklarálta, már megtörtént. De a posztmodern bebizonyította, hogy a festmény nemcsak artefactum, de lehet esemény is, performatív aktus, akárcsak a cselekményművészet. Mindez az értelmezési struktúráknak a megváltozását vonja maga után. Médiumspecifikus váltásra készíti mind a művészt, mind a nézőt. A művésznek, élve ennek a lehetőségnek a szabadságával, „a változásokat figyelembe véve kell alkotnia. Nemcsak magának vagy a műteremnek, hanem mindig a helyzet függvényében – vallja Utő Gusztáv. Az önmagunk keresése folyamatosan a hitelesség megtestesítője kell legyen. Akkor vagyok hiteles, ha megtelem a megélt pillanat valós tétjét.”³ Jelen munkák esetében a „mú a műből” önkiteljesítő aktusának lehetünk szemtanúi.

Mindezek mellett a művésznek kötelessége szolgálnia azt a közösséget, amelyben él. Ennek értelmében mondhatjuk, hogy festményei helyspecifikusak és narratív jellegűek. Figuratív munkák, amelyek monumentális hatásukat a pillanat drámaiságának a megragadásával érik el. Habár a színek használata vérbeli festőre vall, a képeken markáns grafikai elemek is megtalálhatóak, mint például a sárga vonal a *Meghajlás* (2011) vagy a tükörszerű elem a *Fogyatkozás* (2011) című képeken.

ÜTŐ GUSZTÁV:

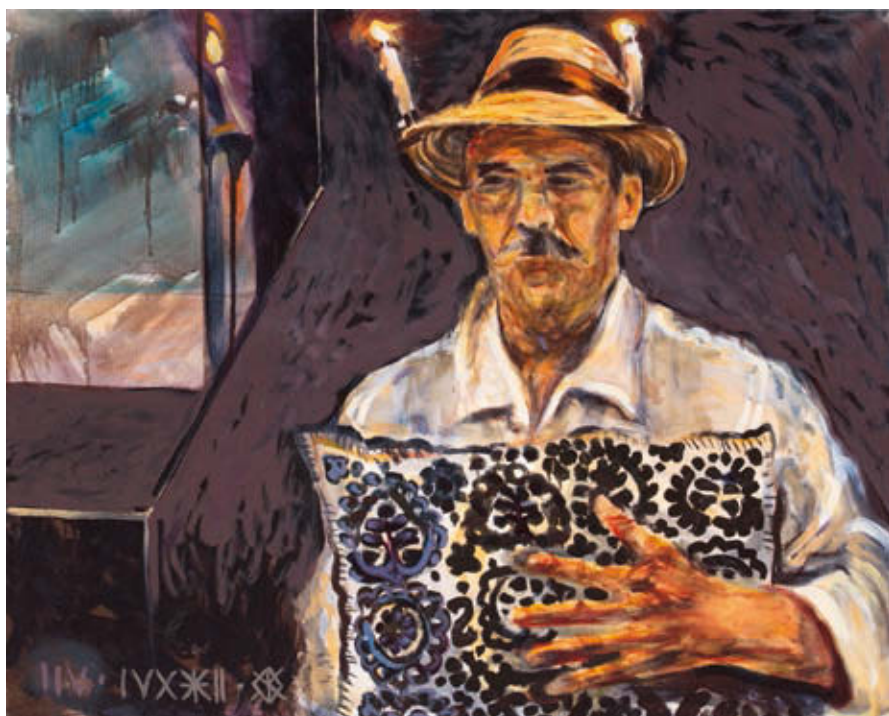
Székelyföld, 2012,
olaj, vászon,
100x110 cm

ÜTŐ GUSZTÁV: *Esőisten*, 2017-18, olaj, vászon, 100×140 cm

Motívumvilága szimbolikus jelentést hordoz, az univerzum energiáit tárja a néző elé, azokat az erőket, amelyek túllendítenek a hétköznapi élet apró problémáin, és új távlatokat nyitnak egy másik dimenzió felé. A festmények szellemisége továbbviszi a cselekményművek meghatározó jellemvonását, tematikájukban organikusan kötődnek egymáshoz, az identitáskeresés, a helyi, lokális jegyek felmutatása, a transzilvanizmus gondolatköre szervesen él tovább bennük. Éppen ezért motívumviláguk is megegyezik, például a székely népi vagy az erdélyi kultúrára jellemző elemek használata. Visszatérő motívum a székely rovásírás is, amely minduntalan felbukkan festményein olyan nyira, hogy a szignóját is a rovásírás elemeiből építette fel. A rovásírás jelei festői megnyilvánulásokként jelennek meg a képeken, de ugyanakkor értelmezési irányt is szabnak nekik.

ÜTŐ GUSZTÁV: *További madártollak*, 2016, olaj, vászon, 80×100 cm

Kérdésekre, hogy mi készítette az *Égi jelenések* című sorozat fotózására és megfestésére, Ütő Gusztáv így válaszolt: „a felfelé nézés igénye, a magasabbrendű dimenziók kutatása, az elrugaszkodás a hétköznapitól”. A sorozatot domináló kék szín akarva, akaratlanul Yves Kleint és *Az ugrás a semmibe* című emblematis fotóját juttatják eszembe. Mit sugallnak ezek a képek? A felfelé való szárnyalás vagy az egzisztencialista ürességbe való ugrás szabadságát? A kulcsot a sorozat címe adja meg, amely megfordítja az irányt, párbeszédet

ÚTŐ GUSZTÁV: *Nagyenyed*, 2017, olaj, vászon, 100×140 cm

ÚTŐ GUSZTÁV: *Ütőék*, 2013-18, olaj, vászon, 100×110 cm

folytatva Yves Klein magatartásával. Munkái nem ugrást feltételeznek, hanem a magasba való szárnyalást vetítik előre. Égi jelentés, valaki jelez valakinek valamit, dialógus jön létre, amelyben az ég kék síkja nem az egyedülállébe vetettség szorongását, hanem a párbeszéd, a személyes kapcsolatteremtés lehetőségét, sőt igényét tárja fel.

Ezt a törekvését jól példázzák a *További madártollak* (2016) és a *Lokális vs globális* (2016) című festményei is. Az előzőn megjelenő elem, a madártoll visszatérő motívuma munkáinak, könnyedségével, légiességével ég és föld közötti kapcsolatteremtő elemként jelenik meg. A művész nagy hangsúlyt fektet a vertikális vonalvezetésre, a fent és lent kapcsolatának motívumára. Így például a *Meghajlás* (2011) című festményét ketté vágó sárga csík a lehajló gesztus markáns elemeként szabja meg kompozíciót.

Amennyiben a festést mint performatív cselekvést értjük, érezhetővé válik az a láthatatlan energia, amely által a műalkotás hat a nézőre. Hatását performativitása által fejti ki nemcsak a cselekvés, hanem a tárgy és a jel szintjén egyaránt. A festmény a pillanat feszültségét sűríti magába, amelyet a művész átélt a festés ideje alatt. Az alkotói folyamat erősen hangsúlyos, ráadásul a művész többször is újrafesti, újragondolja a művet, új elemeket visz bele, úgy érzi, hogy soha sem ért a végére. Elsősorban a kép elvárásainak enged, kalandszerűen veti bele magát ebbe a dialógusba, amelyben festő, festmény és néző kölcsönösen formálják egymást.

A munkák egy másik meghatározó jegye a helyspecifikusság. *Lokális vs globális* (2016) festményének a címe magáért beszél, hiszen e fogalmakon belüli tematizálás

ÚTŐ GUSZTÁV: *Lokális vs globális*, 2016, olaj, vászon, 80×100 cm

lehetősége végtelen: a gazdaság, politika, hagyomány, vallás vagy szekularizáció témája egyaránt befér. Ezt a szintagmát hallva elsősorban a globális világgazdaság térszerveződésére, a határok elmosódására gondolunk, másrészt pedig arra, hogy a művészet és a kultúra hogyan definiálja magát ebben a közegben. Vannak-e határai, van-e nagyvárosi vagy vidéki jellege, az erdélyi művészet hogyan viszonyul a nemzetihez, egyáltalán: a nemzetközi művészeti szcénához? A posztmodern világszemléletben nem újdonság, hogy a centrum és a periféria viszonya megváltozik, a centrum elveszíti monopol jellegét, és a periféria ezáltal vele egyenrangú helyet kap. Ebben az esetben akár szó szerint is értelmezhető mindez: a Székelyföld mint a magyar periféria, a határország. A festmény terét dominálják, szimbolikus értelmű madártollak, a felfelé szálló füst egy vallásos rítus mozzanatát idézik a néző elé. Így a fogalompár térbeli (földrajzi) vonatkozása az idő és időtlenség, a profán és szakrális kifejezőeszközeivé alakul át.

A *További madártollak* (2016) című festmény továbbviszi a gondolatkört, az álomvilágát kapcsolja össze a hétköznapi élettel. A tollakkal töltött székely varrottas párna a

székely nemzeti identitás ma is aktuális problémáira hívja fel a figyelmet. Az önarckép frontális kompozíciója erős hitet, határozott magatartást, mondhatni optimizmust sugall: a művész életvízióját. „Ami még nincs, de lesz, az már van.”

Jegyzet

- 1 Útő Gusztáv képzőművész, a nagyváradai Partiumi Keresztény Egyetem adjunktusa, tagja több szakmai intézménynek mind országos, mind nemzetközi szinten. Szakmai tevékenységének elismeréseként sok rangos kitüntetésben részesült, mint például a bukaresti Képzőművészeti Szövetség Performansz-díja (1996), a Magyar Művészeti Akadémia Koller-díja (1999), EMKE-díj (2001), Munkácsy-díj (2009), Magyar Ezüst Érdemkereszt (2014).
- 2 Útő Gusztáv az akcióművészetet cselekményművészetként nevezi meg: „Számomra az akcióművészet térben és időben zajló cselekmény (mozgás), amely hangzó és vizuális képeket produkál, s ezeket a szerző különböző anyagok és technikák segítségével, illetve a közönség bevonásával vagy anélkül valósítja meg, és esetenként dokumentálja is.” (...) a saját, magyarított megnevezésemet – cselekmény, illetve cselekményművészet – ugyan nem találtam meg sem az írott, sem a hangzó médiában, de magyar nyelvű előadásaimban az utóbbi tíz év alatt rendszeresen használtam.” Lásd: Adalékok az akcióművészet történetéről Erdélyben és Székelyföldön, DLA-értkezés, Budapest, 2012, 6.
- 3 Csináljuk másképp, interjú, Transzindex, 2015, <https://www.youtube.com/watch?v=asdCUWDMzIk>.